

Політика

Ядерний тероризм у світлі війни російської федерації проти України

Яна ПАВКО

1 вересня 2022

652

24 лютого 2022 року розпочалося військове вторгнення російської федерації (рф) на територію України, яке трансформувалося в повномасштабну російсько-українську війну, що триває і досі.

За ці шість місяців збитки нашої держави від війни оцінюють приблизно в три трильйони гривень. Людські втрати, руйнування житлових і нежитлових будинків, а також важливіх об'єктів інфраструктури, захоплення та обстріл атомних електростанцій — результат діяльності російських загарбників. Незважаючи на це, Україна мужньо тримається і завдяки підтримці західних партнерів робить усе можливе для її Перемоги та відбудови. У зв'язку з останніми подіями на Запорізькій атомній електростанції (ЗАЕС) в м. Енергодар на сьогоднішній день увага міжнародної спільноти зосереджена на недопущенні ядерної катастрофи як у нашій державі, так і в усій Європі.

Нагадаємо, що ЗАЕС, яка є найбільшою електростанцією в Європі, була захоплена російськими військами ще 4 березня цього року. Тоді її було пошкоджено через обстріли, а співробітники електростанції опинилися у полоні в російських окупантів. Ситуація поступово стала виходити з-під контролю. У серпні відновилися цинічні обстріли об'єктів на території атомної електростанції. Унаслідок пошкодження ліній електропередач 4-й енергоблок ЗАЕС був відключений від енергосистеми та переведений до резерву. На майданчику ЗАЕС перебуває важка техніка та боеприпаси. Російські загарбники, встановивши контроль над атомною електростанцією, перетворили її на військову базу, з якої здійснюють обстріли українських міст. До того ж рф замінувала низку комунікацій на ЗАЕС. Безумовно, мають місце і провокації. Окупанти обвинувачують ЗСУ в обстрілах атомної електростанції, які до цих пір продовжуються. Через 36 років після Чорнобильської трагедії рф знову наражає людство на небезпеку. Вона не тільки не визнає закони і звичай ведення війни, а й не дотримується принципів ядерної та радіаційної безпеки, поставивши під сумнів існування міжнародного права в цілому. Діє рф варто кваліфікувати як ядерний тероризм. Це стосується не тільки ЗАЕС, а й інших електростанцій. Усі ми пам'ятаємо відносно нещодавно окупацію російськими військами Чорнобильської атомної електростанції (ЧАЕС) та її звільнення.

Відповідно до міжнародного права атомні електростанції та інші ядерні установки є об'єктами мирного використання ядерної енергії, які не можуть ставати об'єктами військових нападів. Крім того, такі напади на атомні електростанції є воєнними злочинами. Зокрема, п. 1 ст. 36 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року про захист жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 року закріплює, що установи і споруди, які містять небезпечні сили, а саме: греблі, дамби й атомні електростанції, не повинні ставати об'єктами нападу навіть у тих випадках, коли такі об'єкти є воєнними об'єктами, якщо такий напад може викликати вивільнення небезпечних сил і наступні тяжкі втрати серед цивільного населення. Доцільно зауважити, що в березні Україна зверталася до Міжнародного агентства за атомної енергії (МАГАТЕ) та НАТО з проханням закрити небо над українськими ядерними об'єктами.

Після обстрілів ЗАЕС Президент України Володимир Зеленський 7 серпня обговорив питання щодо винчнення актів ядерного тероризму рф на атомній електростанції з Президентом Європейської Ради Шарлем Мішелем. Він зазначив, що на такі дії рф має бути рішуча відповідь з боку міжнародної спільноти. У свою чергу 8 серпня Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш під час церемонії пам'яті жертв атомного бомбардування Хіросіми в Японії закликав припинити обстріли ЗАЕС і надати доступ міжнародному інспекторам до неї. Про стурбованість міжнародного співтовариства стосовно ядерної загрози свідчить і звернення міністрів закордонних справ країн G7 до рф стосовно негайного повернення Україні контролю над ЗАЕС та всіма іншими ядерними об'єктами в межах визначені на міжнародному рівні її кордонів.

Науковці, як завжди, не можуть залишатися осторонь, коли мова йде про наше теперішнє та майбутнє. Національна академія наук України (НАН України) оприлюднила заяву до міжнародної спільноти щодо припинення російського ядерного тероризму (Постанова Президії НАН України №233 від 10 серпня 2022 року «Щодо заяви Національної академії наук України про ситуацію на Запорізькій атомній електростанції»). В ній українські вчені рішуче засуджують військові дії рф на ЗАЕС і закликають визнати їх ядерним тероризмом. Вони вимагають обмежити доступ рф до новітніх ядерних технологій та ввести санкції проти всієї російської атомної галузі. На думку науковців, першочерговим завданням для уникнення можливої ядерної катастрофи є повна демілітаризація ЗАЕС.

Ядерний тероризм є особливим різновидом тероризму, який ґрунтується на тактиці залюкування застосуванням ядерної зброї або радіоактивних матеріалів, або знищенням ядерних об'єктів, що може становити загрозу людському існуванню. Основним міжнародно-правовим актом у сфері протидії ядерному тероризму є Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму від 14 вересня 2005 року. рф, як і Україна, є учасником даного міжнародного договору. Україна ратифікувала його 15 березня 2006 року (Закон України «Про ратифікацію Міжнародної конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму»), а рф — 2 жовтня 2006 року (Федеральний закон «Про ратифікацію Міжнародної конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму»). Згідно зі ст. 2 цього міжнародного договору будь-яка особа вчиняє злочин за змістом цієї Конвенції, якщо вона незаконно чи навмисно використовує радіоактивний матеріал чи пристрій будь-яким чином або використовуваче їх ушкоджені ядерний об'єкт у такий спосіб, що відбувається вивільнення або створюється загроза вивільнення радіоактивного матеріалу з наміром змусити фізичну чи юридичну особу, міжнародну організацію або державу вчинити будь-яку дію чи утриматися від неї. Найкавішим є те, що рф, яка не дотримується норм і принципів міжнародного права взагалі, в 2012 році закликала всі держави ратифікувати цю конвенцію. Світ такого ще не бачив, щоб держава-учасниця міжнародного договору, який регулює питання боротьби з ядерним тероризмом, сама вчиняла акти ядерного тероризму.

Зауважимо, що 15 серпня Верховна Рада України ухвалила Постанову №7667, в якій звернулася до ООН, ЄС, Європейської Ради, Організації з безпеки та співробітництва в Європі, парламентів та урядів держав — членів МАГАТЕ щодо засудження акту ядерного тероризму, який скоює рф на ЗАЕС в м. Енергодар Запорізької області. В ній наголошується на тому, що рф порушує норми міжнародного атомного права, вимоги ядерної та радіаційної безпеки, а саме: Міжнародну конвенцію про боротьбу з актами ядерного тероризму 2005 року, Конвенцію про фізичний захист ядерного матеріалу та ядерних установок 1979 року зі змінами згідно з Поправкою до Конвенції 2005 року, Міжнародну конвенцію про боротьбу із захопленням заручників 1979 року. Також вірно не виконує резолюцію Ради керуючих МАГАТЕ GOV/2022/17 від 3 березня 2022 року «Наслідки ситуації в Україні для безпеки, фізичного захисту та гарантій», у якій зазначено про необхідність негайного припинення всіх дій рф проти ядерних об'єктів в Україні і повернення контролю над усіма захопленими ядерними установками українській стороні.

На жаль, в українському законодавстві поки відсутнє чітке визначення поняття ядерного тероризму. В цьому зв'язку варто звернути увагу на Наказ Державного комітету ядерного регулювання України від 8 червня 2004 року №101, прийнятий у той час для з'ясування термінологічних особливостей у сфері обліку та контролю ядерного матеріалу, фізичного захисту ядерного матеріалу і ядерних установок. Даний документ містить словник основних термінів та їх тлумачення. Серед них є такі: акт ядерного тероризму, диверсія, ядерний тероризм та ін. Під актом ядерного тероризму запропоновано розуміти будь-які навмисні дії особи або групи осіб щодо ядерної установи, ядерного матеріалу, інших джерел іонізуючого випромінювання при їх використанні, зберіганні або транспортуванні та радіоактивних відходів при поведженні з ними, які прямо чи опосередковано можуть створити загрозу для здоров'я та безпеки персоналу, населення та доквіля внаслідок негативного впливу іонізуючого випромінювання або викиду радіоактивних речовин. Диверсія становить будь-яку навмисну дію щодо ядерної установи, ядерного матеріалу при їх використанні, зберіганні або транспортуванні, які прямо чи опосередковано можуть створити загрозу для здоров'я та безпеки персоналу, населення та доквіля внаслідок впливу іонізуючого випромінювання або викиду радіоактивних речовин. Водночас у Законі України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року, спрямованому на виявлення та усунення причин і умов, що породжують терористичні акти, містяться поняття технологічного тероризму, яке включає в себе протиправну діяльність із застосуванням ядерної зброї та зброї масового ураження. Відповідно до вищезазаного нормативно-правового акта технологічний тероризм — це кримінальні правопорушення, що вчиняються з терористичною метою із застосуванням ядерної, хімічної, бактеріологічної (біологічної) та іншої зброї масового ураження або її компонентів, інших шкідливих для здоров'я людей речовин, засобів електромагнітної дії, комп'ютерних систем та комунікаційних мереж, включаючи захоплення, виведення з ладу і руйнування потенційно небезпечних об'єктів, які прямо чи опосередковано створили або загрожують виникненням загрози надзвичайної ситуації внаслідок цих дій та становлять небезпеку для персоналу, населення та доквіля; створюють умови для аварій і катастроф техногенного характеру.

До речі, в проєкті Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо боротьби з тероризмом» від 12 травня 2017 року №6438 було здійснено спробу надати визначення понять «ядерний тероризм» та «акт ядерного тероризму», а також встановити кримінальну відповідальність за вчинення терористичних актів із застосуванням ядерної, хімічної, бактеріологічної (біологічної) зброї та інших засобів масового ураження, їх компонентів або щодо об'єктів підвищеної небезпеки. Проєкт передбачав внесення відповідних змін до Кримінального кодексу України, Законів України «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання» та «Про боротьбу з тероризмом». Проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення боротьби з тероризмом» від 5 травня 2022 року № 7349 не охоплює питання правового регулювання саме ядерного тероризму. В Кримінальному кодексі України від 5 квітня 2001 року відсутні окремі положення щодо ядерного тероризму, але ст. 258 встановлює кримінальну відповідальність за вчинення терористичного акту у вигляді позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої. Крім того, заслуговує на увагу ст. 261, що стосується нападів на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення. Відповідно до неї напад на об'єкти, на яких виготовляються, зберігаються, використовуються або якими транспортуються радіоактивні, хімічні, біологічні чи вибухонебезпечні матеріали, речовини, предмети, з метою захоплення, пошкодження або знищення цих об'єктів карається позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Загалом складається таке враження, що рф втратила здоровий глузд і не розуміє, до яких наслідків може призвести така її «діяльність». Вона задля досягнення своєї мети вдається до ядерного шантажу, знаючи, що будь-які військові дії у відповідь на території ЗАЕС є неможливими. Для рф ЗАЕС виступає як «ядерний щит», як зазначив держсекретар США Ентоні Блінкен. Чого саме прагне рф на ЗАЕС? По-перше, перепідключити українську атомну електростанцію до «Росатома» та забезпечити поставку електроенергії до окупованого Криму. По-друге, за допомогою ланкии сприяти евакуації населення в Запорізькій області, що дозволило б російським загарбникам окупувати сусідні території. По-третє, шляхом залюкування виграти час і схилити Україну до переговорів на «своїх умовах». Адже рф все-таки бажає «заморозити» конфлікт. Також окремі експерти висловлюють точку зору щодо можливої організації ядерної катастрофи з метою обвинувачення у ній України. Але рф навіть не здогадується, чим може ядерна катастрофа обернутися і для неї. Наразі слід зберігати спокій і покладатися на міжнародну допомогу.

На сьогодні МАГАТЕ є головною міжнародною організацією у рамках системи ООН, яка здійснює контроль за надійним і мирним використанням ядерних технологій. 11 серпня міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба заявив, що Україна надала докази МАГАТЕ та ООН щодо порушення російськими військовими на ЗАЕС семи основних принципів ядерної безпеки та захисту, визначених МАГАТЕ, і звернулася з проханням терміново направити на атомну електростанцію міжнародну місію у складі фахівців МАГАТЕ та військових експертів ООН. Така місія, з його точки зору, має відбутися в найближчий час і проводитися з дотриманням українського законодавства. Принциповим питанням для українського уряду є те, щоб спеціалісти з МАГАТЕ потрапили на ЗАЕС через підконтрольну Україні територію. Залучення миротворчого контингенту ООН змогло б забезпечити гарантії безпеки для приїзду МАГАТЕ на ЗАЕС.

Цього самого дня відбулося засідання Ради Безпеки ООН стосовно ситуації на ЗАЕС, ініційоване, як не дивно, рф, котра продовжує звинувачувати українських військових в обстрілах атомної електростанції. Генеральний директор МАГАТЕ Рафаель Маріано Гроссі зазначив на ньому, що стурбований ситуацією, яка склалася на ЗАЕС. На його думку, будь-які військові дії біля станції мають припинитися. Гроссі наполягав на необхідності направлення технічної місії МАГАТЕ на ЗАЕС, яка зможе реально оцінити все, що там відбувається, і вимагав від рф не заважати їй у цьому. З точки зору Гроссі, за результатами міжнародної місії МАГАТЕ змогло б надати незалежну оцінку ядерній безпеці та ризикам фізичної безпеки. Постійний представник України при ООН Сергій Кислиця закликав рф не перешкоджати міжнародній місії МАГАТЕ, розминувати територію ЗАЕС і вивести своїх військових та озброєння. Незважаючи на проведене засідання, обстріли атомної електростанції тривають. Крім того, рф заявляє про можливу міжнародну місію тільки на її вимогах, виступає проти демілітаризації ЗАЕС і погрожує зупинити її роботу шляхом виведення до холодноного резерву 5-го та 6-го енергоблоків.

Зокрема, ООН повідомила, що готова сприяти поїздки експертів на ЗАЕС і підтримає міжнародну місію МАГАТЕ лише за згодою двох сторін — України та рф. 18 серпня у Львові відбулася зустріч Президента України Володимира Зеленського, Президента Туреччини Реджепа Ердогана та Генерального секретаря ООН Антоніу Гутерріша, на якій вони обговорили поточну ситуацію на ЗАЕС. Україна та ООН погодили параметри можливої міжнародної місії МАГАТЕ на атомній електростанції. Генеральний секретар ООН зазначив, що атомну електростанцію не можна використовувати як частину будь-якої військової операції. Для відновлення статусу ЗАЕС як цивільного об'єкта інфраструктури та забезпечення безпеки регіону має бути досягнуто домовленості.

Таким чином, рф є ядерним терористом XXI століття, що має бути визнано міжнародною спільнотою відповідно до чинних норм міжнародного права. Держава-агресор за невеликий проміжок часу змогла зруйнувати міжнародний режим ядерно-радіаційної безпеки, який створювався десятиліттями.

Україна звертається до всього світу з проханням зробити все можливе задля запобігання ядерній катастрофі, наслідки якої можуть бути жахливі. Слід завжди пам'ятати, що ядерна безпека не має кордонів і стосується всіх держав. У вищезгаданий Постанові Верховної Ради України від 15 серпня 2022 року №7667 наша держава закликає: 1) взяти дії рф щодо окупації ЗАЕС, її мизування та обстрілу актом ядерного тероризму; 2) застосувати санкції щодо державної корпорації «Росатом»; 3) призупинити дії прибулелів та прав рф як члена МАГАТЕ та позбавити її права голосу на засіданнях Ради керуючих МАГАТЕ і можливість брати участь у програмах технічного співробітництва, науково-технічного обміну та міжнародних дослідницьких проєктах під егідою агенств; 4) ООН та МАГАТЕ вжити необхідних заходів для організації та направлення спільної безпекової місії на ЗАЕС із подальшою демілітаризацією станції та виведенням озброєних російських військових і техніки зі станції і всієї прилеглої території, включаючи місто Енергодар.

Чи зможе відбутися така міжнародна місія на ЗАЕС? Чи буде вона ефективною? Ми зможемо побачити це в найближчий час. Україна готова до неочікуваних «вибриків» держави-агресора. Але, безумовно, все це стане каталізатором змін, спрямованих на зміцнення глобальної системи безпеки загалом.

Яна ПАВКО, кандидат юридичних наук, юрист-міжнародник, старший науковий співробітник відділу міжнародного права і права Європейського Союзу Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, лауреат відзнаки НАН України «Талант. Натхнення. Праця».

Р. С. Коли матеріал готувався до друку, стало відомо, що місія Міжнародного агентства за атомної енергії вирушила з Києва на Запорізьку АЕС, щоб оцінити ситуацію та встановити постійне представництво. Як повідомив на брифінгу в Києві генеральний директор МАГАТЕ Рафаель Маріано Гроссі, який очолив місію, вона має провести на станції декілька днів, зокрема, поспілкуватися з персоналом, і доповісти за підсумками поїздки. Водночас призначений окупантами так званий «голова Запорізької ВЦА» Євген Баличський заявив, що місія МАГАТЕ має їхати на АЕС через місто Василівка Запорізької області, яке перебуває під контролем російських сил, і, крім того, що їй на роботу відведено лише один день.

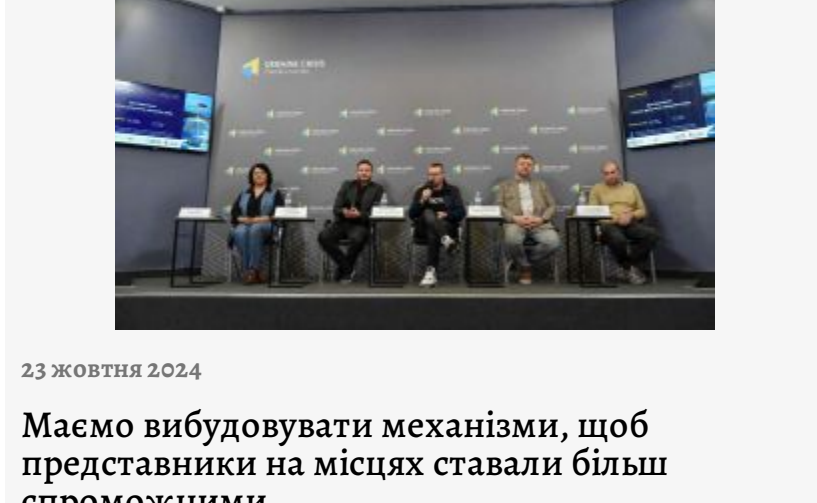
Політика / Ядерний тероризм у світлі війни російської федерації проти України

На цю тему

23 жовтня 2024

Євгенія КРАВЧУК: Очікуємо на дозвіл від партнерів витратити частину наданих коштів на придбання зброї

23 жовтня 2024

Маємо вибудовувати механізми, щоб представники на місцях ставали більш спроможними

23 жовтня 2024

Олексій Жмеренецький: Необхідно підвищити прозорість та ефективність бюджетування в ООН